

2. Levitas FL, Dudar O.V. Elements of museum pedagogy in the system of patriotic education [Electronic resource] <http://ffre.ru/mernnajgejgernaas.html>
3. Lyubich O. The role of museum pedagogy in the process of pupil education in extracurricular educational institutions / O.I. Lyubich // Modern Educational Process: Essence and Innovative Potential: Materials Report. science-practice conf. Other problems of education of NAPN of Ukraine for 2013 / [Ed. O. Sukhomlynska, I. D. Bech, G. P. Pustovita, O. V. Melnyk; years old Ed. I.P. Bilyotserkivets]. – Ivano-Frankivsk: HAIP, 2014. – Vip. 4. – pp. 428-429.
4. Provisions on museums in pre-school, general, extra-curricular and vocational educational institutions that are in the management of the Ministry of Education and Science of Ukraine / Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated October 22, 2014 No. 1195.
5. Snahoshchenko V.V. Muzeina pedahohika v profesiinomu samovyznachenni yunatstva i molodi // Zb. nauk. prats SumDPU im. A.S.Makarenka. – Sumy, 2002. – S. 439-445.
6. Stolyarov B. Museum pedagogy. History, theory, practice: Study. allowance / BA Joiners – M.: Higher school, 2004. – 216 p.
7. Kepin D.V. History of the formation of museology as a scientific discipline in Europe / D.V. Kepin // Proceedings of the Center of Memory Studies. – K., 2003. – Vo. 5. – P. 135-147.
8. Mezentsev G.G. Museology (on materials of the Ukrainian SSR) / G. G. Mezentsev – K.: Higher school, 1980. – 120 p.

УДК 373.5.016:94 (477):005.336.2

Яценко Ю. В.
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

У статті розглядаються основні особливості формування предметних компетентностей на уроках історії України. На основі вивчених джерел розкрито зміст понять «компетентність» та «компетентнісний підхід». Обґрунтовано особливості методу формування предметних компетентностей на уроках історії України в загальноосвітній школі.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід.

Яценко Ю.В. Особенности формирования предметных компетентностей на уроках истории Украины

В статье рассматриваются основные особенности формирования предметных компетентностей на уроках истории Украины. На основе изученных источников раскрыто содержание понятий «компетентность» и «компетентностный подход». Обоснованы особенности метода формирования предметных компетентностей на уроках истории Украины в общеобразовательной школе

Ключевые слова: компетентность, компетентностный подход.

Yatsenko Yu. V. Features of the formation of subject competencies at the lessons of the history of Ukraine

In the article described basic of subject competencies at the lessons of the history of Ukraine. Based on the investigated sources the meaning of «competence approach» and «competence». Grounded features an method of formation of subjective competencies at the lessons of the history of Ukraine in the general education school are grounded.

Key words: competence, competence approach.

Постановка проблеми та її значення. Сучасна система освіти має орієнтуватися безпосередньо на ринок праці, а тому освітнім пріоритетом сьогодення стає розвиток учнівських умінь оперувати такими технологіями та знаннями, що задовольняють вимоги інформаційного суспільства. Відповідно, актуальним постає поняття компетентності учня, яке є тим індикатором, що дозволяє визначити готовність учня до життя, його подальшого особистісного і професійного розвитку.

Педагогами проводиться активний пошук нових методів покращення викладання історичної освіти.

Мета дослідження – здійснити аналіз особливостей формування предметних компетентностей на уроках історії України.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Компетентнісний підхід активно досліджується у вітчизняному та зарубіжному науково-педагогічному просторі. Загальні теоретичні положення щодо реалізації компетентнісного підходу в освіті розглядаються у роботах Н. Бібік, О. Бондаревської, І. Єрмакової, І. Зимньої, О. Локшиної, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, В. Серікової, Л. Сохань, О. Сухомлинської, Л. Хоружої, А. Хуторського та ін. Окремі питання методики формування предметних компетенцій учнів розглядаються у працях К. Баханова, О. Кучер, А. Старєвої, І. Родигіної, Г. Фреймана, С. Шишова. Питання змісту та організації шкільної історичної освіти на основі компетентнісного підходу, формування предметно-історичних компетенцій учнів досліджують К. Баханов, А. Булда, Т. Ладиченко, О. Турянська, О. Удод та ін.

Виклад основного матеріалу. Сучасне інформаційне суспільство з його швидкими темпами розвитку, ставить перед шкільною освітою завдання сформувати всебічно розвинену та високо компетентну особистість. Тому сучасна школа зобов'язана не просто надавати учням сухий фактичний чи теоретичний матеріал, але й безпосередньо навчати їх методиці його здобуття. Все це передбачає собою формування особистості здатної до

саморозвитку, самоосвіти та самовдосконалення. Така особистість проявляє здатність критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання і уміння для творчого розв'язання проблем. Такі ж самі завдання постають і перед шкільним курсом «Історії України». У зв'язку з цим все більшої актуальності набирає проблема формування предметних компетенцій на уроках історії України.

Викладання шкільного курсу «Історії України» потребує від вчителя творчого підходу, насамперед це стосується вибору методичних прийомів і засобів. Зважаючи на це, ми можемо говорити, що пріоритетність надається насамперед формуванню творчого і критичного мислення учнів, яке орієнтується не стільки на знання, скільки на засвоєння учнями досвіду самостійної роботи.

Нині проблематика розробки теоретичних засад компетентнісного підходу на уроках історії України та впровадження його в загальну практику стало предметом дослідження багатьох науковців. У результаті виникають нові методи та принципи формування предметних компетентностей на уроках історії України.

Компетентність у перекладі з латинської *competentia* означає коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід. Таким чином, компетентність – це поінформованість, обізнаність, авторитетність.

Компетентнісний підхід – спрямованість освітнього процесу на формування ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості [3].

Для вчителя формування життєвих компетентностей повинно стати стратегічною метою. Водночас досягнення такої мети не може бути реальним без виконання наявних проміжних цілей, якими безперечно являються саме предметні компетентності, що виникають під час вивчення курсу «історії України». У своїй підготовці до кожного без винятку уроку, вчитель історії України повинен ставити перед собою завдання формувати предметні компетенції як засіб розвитку ключових.

Основні групи життєвих компетентностей визначені в Критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти, до яких належать:

- соціальні, пов'язані з готовністю брати на себе відповідальність, бути активним у прийнятті рішень, суспільному житті, урегулюванні конфліктів ненасильницьким чином, функціонуванні та розвитку демократичних інститутів суспільства;
- полікультурні, що стосуються розуміння несхожості людей, взаємоповаги до їх мови, релігії, культури тощо;
- комунікативні, що передбачають опанування важливими у роботі й суспільному житті усним і писемним спілкуванням, оволодіння кількома мовами;
- інформаційні, зумовлені зростанням ролі інформації в сучасному суспільстві й передбачають оволодіння інформаційними технологіями, вміннями здобувати, критично осмислювати й використовувати різноманітну інформацію;
- саморозвитку та самоосвіти, що пов'язані з потребою і готовністю постійного навчання як у професійному відношенні, так і в особистому та суспільному житті;
- компетенції, що реалізуються в прагненні й здатності до раціональної продуктивної, творчої діяльності [1, с.132].

Учителю історії, як і будь-якому іншому вчителю, необхідно виділяти і формувати предметні компетентності. О. Пометун та Г. Фрейман виділяють декілька предметних компетентностей, які повинні формуватися під час вивчення курсу «історії України»:

- хронологічна;
- просторова;
- інформаційна;
- мовленнєва;
- логічна;
- аксіологічна [5, с.311].

Процес формування хронологічної компетентності учнів на уроках історії України являється невід'ємною частиною системи навчання історії. Він потребує детального планування всіх етапів його проведення.

Як уже зазначалося вище, однією з найважливіших компетентностей, розвиток якої відбувається на уроках історії України, є хронологічна компетентність. Одним із найголовніших засобів, які сприяють формуванню в учнів на уроках історії України хронологічних вмінь на першому етапі – хронологічні задачі. Хронологічні задачі поділяються на два види: стандартні й нестандартні. Стандартні задачі розвивають в учнів найпростіші хронологічні вміння: вміння співвідносити рік зі століттям, підраховувати час, який пройшов від однієї події до іншої; нестандартні розраховані на формування таких складних вмінь учнів, як співвідносити різні системи літочислення, працювати з неадаптованими історичними джерелами, зміст яких складає хронологічний матеріал. Дидактичні задачі є підґрунтям для дидактичних ігор з використанням хронологічного матеріалу. Серед дидактичних ігор можна виділити такі як: «Хронологічне лото», «Точність – ввічливість королів», «Порушена послідовність» тощо [5, с.45].

Структура хронологічної компетентності

Знання	Понять: відлік часу, хронологія, дата, століття, тисячоліття, літочислення, ера
Когнітивні процеси	Хронологічні вміння
Пам'ятати – відтворювати правильну інформацію по пам'яті	Називати найважливіші дати
Розуміти – засвоювати навчальний матеріал чи досвід	Визначати дати та хронологічні межі подій; тлумачити хронологічні поняття; відносити дати та події до відповідних історичних періодів та епох; співвідносити різні системи літочислення; пояснювати, які ключові фактори пов'язують події між собою
Застосовувати – діяти згідно з правилами	Позначати на лінії часу запропоновані вчителем дати подій; співвідносити рік зі століттям; визначати послідовність та тривалість подій, їх віддаленість від сьогодення; визначати наступність подій у часі; складати хронологічні та синхроністичні таблиці
Аналізувати – розділити щось на частини, які не мають ознак цього цілого, та описати, як ці частини відносяться до цілого	Виявляти ієрархічність подій та тривалість процесів; порівнювати події за часом, коли вони відбувалися, та їхню тривалість; виділяти етапи історичних подій та процесів; виділяти сутнісні ознаки історичного періоду чи етапу; знаходити місце події в загальному хронологічному контексті
Оцінювати – робити судження, засновані на критеріях та стандартах	Оцінювати аргументованість й обґрунтованість періодизацій історичних процесів
Створити, синтезувати – зібрати нове ціле з частин чи розпізнати компоненти нової структури	Створювати часові асоціації; складати власну періодизацію історичного процесу
Досвід	Створення власних періодизацій історичного процесу чи періоду
Цінності	Час як фундаментальна структура всесвіту, основа людського буття

Також шкільний курс історії України робить вагомий внесок в розвиток просторової компетентності учнів. Просторова компетентність являє собою одну із загальновизначених і стабільних груп предметних компетентностей курсу «історії України», яку здобувають учні в результаті вивчення даного курсу. Говорячи про просторову компетентність, ми маємо на увазі знання, вміння, досвід й ціннісні орієнтації учнів, що на науковому рівні забезпечують розуміння простору як основи розвитку історичного процесу. Підґрунтя для просторової компетентності учнів формують вміння, що забезпечують орієнтацію учнів в історичному просторі, вміння читати історичну інформацію з історичної карти, вміння здійснювати аналіз-синтез просторово-історичних об'єктів та зв'язків в історичному просторі та вміння, що дозволяють учням осмислювати й розуміти роль і значення географічного фактору для розвитку історичного тих чи інших історичних процесів, які відбувалися на території українських земель.

Учитель історії повинен привчати учнів до роботи з картою ще в 5-му класі і не просто формувати в них здатність знаходити відповідні історичні об'єкти, а й звертати увагу на вплив природно-географічних умов на певні історичні події, заняття, побут, релігійні вірування, культуру населення, тобто вчити школярів «читати» історичну карту [2, с.78].

Найбільш доречним буде ознайомити учнів з історичною картою ще на вступному уроці. Але при цьому найбільш доцільним буде використання одразу як географічної, так і історичної карти. Використання карти доцільне і необхідне на всіх етапах навчання: при вивченні нової теми, при закріпленні й узагальненні вивченого, при перевірці знань та умінь школярів.

Формування в учнів просторової компетентності повинно проходити два етапи:

- виконання учнями вправ, які виконуються для набуття певних навичок;
- виконання завдань, які спрямовані на формування певного вміння.

Під вправою ми розуміємо спеціальне завдання, що виконується для набуття певних навичок або закріплення наявних знань [4, с.98].

Схема формування вмінь:

- осмислення значення, складу, практичних та розумових дій, що складають уміння;
- первинне виконання вмінь;
- виконання тренувальних вправ на виконавському рівні;
- набуття досвіду використання прийому в нових умовах [4, с.87].

Типові завдання

- Показувати місця історичних подій: «Покажіть на карті Чортомлинську Січ».
- Знаходити й називати історико-географічний об'єкт на історичній карті: «Знайдіть на карті найважливіші міста Київської Русі».
- Співвідносити історичну й контурну карту: «За допомогою карти в атласі позначте на контурній карті кордони Київської Русі за правління Володимира Великого»
- Визначати географічне положення історичного об'єкта на карті словами: «У якій частині України виник перший університет?»

Отже, просторові компетентності являють собою частиною історичного знання учнів.

Важливе місце в системі шкільної історичної освіти посідає формування в учнів інформаційної компетентності. Вона формується в результаті роботи безпосередньо з історичними документами та джерелами. Це може бути, як індивідуальна робота так і групова, все залежить від методів навчання, які будуть застосовуватися педагогом. Робота з даними історичними матеріалами розвивають в учнів здатність до критичного мислення, формує навички, які дозволяють порівнювати між собою різні джерела та документи, аналізувати та оцінювати їх. Також дуже важливо для в формуванні інформаційної компетентності на уроках історії України використовувати речові пам'ятки.

Ще однією компетентністю, яка формується на уроках історії України є мовленнєва. Її формування та подальше становлення спрямовані на розвиток в учнів здатності висловлювати власні думки, аргументувати та підтверджувати їх фактичним матеріалом. На базі вже засвоєних раніше знань вони вчаться відстоювати свою позицію в дискусійних питаннях, складати історичні портрети та характеристики тощо.

Формування логічної компетентності відбувається під час пошуку учнями причинно-наслідкових зв'язків тих чи інших історичних явищ або процесів. Також на розвиток логічної компетентності впливає робота над поясненням змісту історичних понять і термінів, аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення учнем інформації.

Неможливо залишити поза увагою і формування аксіологічної компетентності. Розвиток даної компетентності дозволяє учням самостійно оцінювати події та явища, характеризувати політичну та економічну діяльність князів, гетьманів, політиків тощо, тлумачити особливості історичні процеси [6, с.16].

Отже, одним із найважливіших завдань сучасного шкільного курсу «Історія України» є формування в учнів предметних компетентностей, які спрямовані на становлення та розвиток всебічно розвиненої та високої компетентної особистості. Для виконання даного завдання науковці працюють над розробкою нових методів та принципів навчання історії. Але важливе значення в цьому процесі відіграє і безпосередньо здатність вчителя творчо підходити до підготовки кожного з етапів навчального процесу. Творчий підхід учителя до розробки кожного уроку робить навчання більш яскравим та цікавим для учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баханов К. О. Професійний довідник вчителя історії / К. О. Баханов. – Х.: Вид. група «Основа». 2012. – 239 с.
2. Баханов К. О. Технологія розвитку критичного мислення як психолого-педагогічне явище / К. О. Баханов // Історія та правознавство. – 2008. – № 33. – С. 4.
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 Електронний ресурс. Режим доступу: // <http://ruoord.kharkivosvita.net.ua/12/ds.Ppt>.
4. Технологія розвитку критичного мислення / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер. – К.: Плеяди, 2006. – 220 с.
5. Пометун О. І. Методика навчання історії в школі / О. І. Пометун, Г. О. Фрейман – К.: Генеза, 2009. – 328 с.
6. Фрейман Г. Формування аксіологічної компетентності на уроках історії України в 11 класі / Г. Фрейман // Історія в школах України. – 2007. – № 6. – С. 13 – 14.

REFERENCES

1. Bakhanov K.O. Professor of History and History / KO Bakhanov. - X.: View. group "Basis". 2012.- 239 p.
2. Bakhanov K.O. Technological development of the critical missionary yak psychology and education is a secret / KO Bakhanov // Istoryi ta pravoznavstvo. - 2008. - No. 33. - C. 4.
3. Derzhavny standard of basic and regular middleware. Hardened by Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 The electronic resource. Access mode: // <http://ruoord.kharkivosvita.net.ua/12/ds.Ppt>.
4. Technology development of the critical mission. Crawford, W. Saul, S. Matthews, D. McInster. - K.: Pleiadi, 2006. - 220 with.
5. Pometun O.I. The methodology of schooling in schools / O.I. Pometun, GO Freiman-K.: Kenyosa, 2009. - 328 p.

6. Freiman G. Formulyannya aksiologichnyy komp'yutnosti at the lessons of Ukraine in 11 classes / G. Freiman // Історія in the schools of Ukraine. - 2007. - No. 6. - P. 13 - 14.

УДК: 94(376)(092):355.02

Антоненко А. С.
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

ВІЙСЬКОВИЙ ТАЛАНТ ГАНІБАЛА БАРКИ

В данній статті було розглянуто військовий талант найвідомішого з карфагенських полководців – Ганнібала Барки. Коротко описано та проаналізовано його найвизначніші битви і звитяги періоду другої Пунічної війни з 218 по 201 до н. е.. Важливим джерелом вивчення проблематики даного питання є твори видатних хроністів того часу. Коротко поданий аналіз впливу війни на баланс сил в Середземному морі.

Ключові слова: Ганнібал, битви, Рим, війська, Карфаген, варвари.

Антоненко А. С. Военный талант Ганнибала Барки.

В данной статье были рассмотрены военный талант самого известного из карфагенских полководцев - Ганнибала Барки. Коротко описано и проанализировано его выдающиеся битвы и победы периода второй Пунической войны с 218 по 201 до н. е. . Важным источником изучения проблематики данного вопроса является произведения выдающихся хронистов того времени. Коротко представлен анализ влияния войны на баланс сил в Средиземном море.

Ключевые слова: Ганнибал, битвы, Рим, войска, Карфаген, варвары.

Antonenko A. S. Viyskovy talent of Ganybala Barki.

In this article, the military talent of the most famous of the Carthaginian generals - Hannibal Barca - was considered. Briefly described and analyzed his most significant battles and victories of the second Punic War from 218 to 201 BC. An important source of studying the problems of this issue is the work of prominent chroniclers of that time. A brief analysis of the impact of the war on the balance of power in the Mediterranean Sea.

Keywords: Hannibal, Battle, Rome, troops, Carthage, Barbarians.

Постановка проблеми. Ганнібал Барка – кожен знає його як великого полководця. Але чи широкий загал знає щось про його військовий талант окрім славнозвісних Канн. Його кар'єра як військового розпочалась ще у дитинстві, коли він із батьком Гамількаром Баркою вирушив на свою першу війну. І ось коли через багато років в його руках опинилося найсильніше Іберійське військо Карфагену, він розкрив свій талант військового керівника не лише як тактик, а і як стратег. Аналізуючи його похід в Італію треба розуміти, що він перш за все керувався стратегією непрямих дій. Розуміючи неможливість самотужки розбити Римські легіони, він йде небезпечним шляхом, аби заручитися підтримкою ворогів Риму. Азарт який в його діях поєднується із холодним розрахунком вартості щоб його досліджували.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дана тема для дослідження є цікавою і тому всебічно досліджується. Основою джерельної бази є свідчення Тіта Лівія, Полібія, Корнелія Непота. Також у праці використував праці Габрієля Р. А. і Ланселя С. в яких подані основні біографічні відомості про відомого пунічного полководця, а передумови його становлення як впливової особи тогочасної світової політики. Праця Дельбрюка Г. Розповідає про розвиток військового мистецтва у поєднанні із політичними подіями і рішеннями того часу. Вплив політичної ситуації в Карфагені на успіхи та невдачі Ганнібала.

Метою статті є аналіз військового таланту Ганнібала Барки після облоги міста Сагунта та початку другої Пунічної війни і до його тріумфу при Каннах. Визначити причини і передумови його звершень.

У дослідженні особи військового лідера Карфагену мною розглядається подієво-фактажний матеріал та використувався порівняльний метод. При написанні статті автором використано як загальнонаукові методи так і спеціальноісторичні: історико-хронологічний, порівняльно-історичний підхід.

Виклад основного матеріалу. Одним з особливих аспектів, що заслуговує на увагу вчених є роль видатних полководців у світовій історії. Серед таких доцільно згадати Ганнібала Барку. Його видатний перехід через Альпи довгий час був прикладом чітко вивіреної стратегії військових дій, яка на довгий час залишилась у пам'яті поколінь.

Аналіз військової діяльності Ганнібала Барки ми можемо знайти в роботах таких авторів як: Полібій, Тіт Лівій, Корнелій Непот, Безіл Ліддел Гарт.

Ганнібал Барка – славетний воєначальник, найвідоміший з воєначальників Карфагена часів Другої Пунічної війни, заклятий ворог Римської республіки і остання надія Карфагена [1. с. 34].

Ганнібал був одним із синів карфагенського полководця Гамількара Барки, також він мав двох братів Гасдрубала і Магона. Всі вони продовжать воювати за Карфаген проти Риму. Сам Гамількар Барка казав про своїх синів:

«Вот львята, которых я ращу на погибель Риму!». Ганнібал з 9 річного віку був залучений до військових походів батька. Перед тим як взяти його із собою в похід до Іберії, Гамількар взяв з сина клятву перед жертвним вівтарем, що Ганнібал буде вічним ворогом Риму[2. с. 230].